

документ щодо створення тимчасового житлового фонду для внутрішньо переміщених осіб (при визначенні придатності житла враховувати можливість працевлаштування) та порядку його надання. Звернути увагу на правовий статус місць компактного проживання внутрішньо переміщених осіб. Створити реєстр об'єктів нерухомості (незавершених будівництв, покинутих житлових будинків, ліквідованих військових містечок, котеджних містечок тощо, новостворених модульних будинків для тимчасового проживання), визначити підстави надання їх в оренду/власність вимушено переміщеним особам на пільго-

вих умовах; затвердити та профінансувати Державну програму сприяння забезпечення внутрішньо переміщених осіб житлом та регіональних програм так званого «стійкого розселення» внутрішньо переміщених осіб, у тому числі проаналізувати можливість створення програм приватизації тимчасового житла; чіткий механізм компенсації втраченого майна для зменшення ризику раптової бідності. На Фонд державного майна покладено обов'язок щодо унормування на законодавчому рівні механізму оцінювання матеріальної та моральної шкоди, завданої внаслідок бойових дій та тимчасової окупації.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тищенко Н.И., Піроцький Б.Ю. Внутренне перемещенные лица в Украине, как проблема современности // Молодий вчений. – 2014. – № 10 (13).
2. Водкіна Т.П. Конституційне права громадян на житло: теоретичні основи і нормативно-правові особливості в суб'єктах РФ: дис. канд. юр. наук : спец. 12.0002 / Т.П. Водкіна. – М., 2011. – 176 с.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави и права. (Енциклопедичний курс) [текст]: [підручник] / О.Ф. Скакун. – Харків : Еспада, 2006. – 776 с.
4. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 21–64.
5. Про житловий фонд соціального призначення: Закон України від 12 січня 2006 року № 3334-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 19–20. – Ст. 159.
6. Шляхтун П.П. Конституційне право України : [підручник] / П.П. Шляхтун. – К. : Освіта України, КНТ, 2008. – 592 с.
7. Малиновська О.А. Шляхи вирішення проблеми внутрішніх переміщених осіб: деякі уроки із зарубіжного досвіду. Серія «Соціальна політика». – № 9.
8. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII : за станом на 20 жовтня 2014 р. // Голос України. – 21 листопада 2014. – № 225.
9. Виноградова Г.В. Житло для внутрішньо переміщених осіб у системі житлового фонду спеціального приміщення // Юридична наук. – 2015. – № 1.
10. Борисова К.С. Деякі проблемні аспекти конституційного права на житло за законодавством України // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Сер.: Юриспруденція. – 2015. – № 14. – Том. 1.

УДК 342.9

## НЕПОШИРЕННЯ ЗАХИСНИХ ЗАХОДІВ НА ПАРТНЕРІВ ЗА УГОДАМИ ПРО ВІЛЬНУ ТОРГІВЛЮ

### EXCLUSION OF FREE TRADE PARTNERS FROM SAFEGUARD MEASURES

**Ковальчук Н.М.,**  
*аспірант*

*Інституту держави і права імені В.М. Корецького  
Національної академії наук України*

У статті досліджується питання виключення товарів походженням із сторін угод про вільну торгівлю із-під дії захисних заходів і відповідність такого виключення положенням угод СОТ. Аналізується практика застосування Україною відповідних норм угод. Робиться висновок про необхідність врахування Україною тлумачень Апеляційного органу СОТ під час проведення спеціальних розслідувань.

**Ключові слова:** СОТ, Угода про захисні заходи, угоди про вільну торгівлю, захисні заходи, паралелізм.

В статье исследуется вопрос исключения товаров, происходящих из сторон соглашений о свободной торговле, из-под действия защитных мер и соответствие такого исключения положениям соглашений ВТО. Анализируется практика применения Украиной соответствующих норм соглашений. Делается вывод о том, что Украине следует учитывать толкования Апелляционного органа ВТО при проведении специальных расследований.

**Ключевые слова:** ВТО, Соглашение о защитных мерах, соглашения о свободной торговле, защитные меры, параллелизм.

The paper examines exclusion of products originating in parties to free trade agreements from safeguard measures and compliance of this exclusion with provisions of WTO agreements. It also analyses a practical application of relevant provisions by Ukraine and concludes that Ukraine should take WTO Appellate Body's interpretations into account in conducting safeguard investigations.

**Key words:** WTO, Agreement on Safeguards, free trade agreements, safeguard measures, parallelism.

**Актуальність теми.** На відміну від більшості членів СОТ Україна нерідко вдається до застосування захисних заходів, передбачених статтею XIX Генеральної угоди про тарифи й торгівлю 1994 року (далі – ГАТТ-1994) та Угодою про захисні заходи (далі – УЗЗ), яка зобов'язує застосовувати ці заходи на недискримінаційній основі. Разом із тим Україною укладено низку угод про вільну торгівлю (далі – УВТ)<sup>1</sup>, окремі з яких передбачають непоширення глобальних захисних заходів<sup>2</sup> на товари походженням із сторін таких угод. Відповідно існує незгодженість між нормами угод СОТ і УВТ.

Питання, пов'язані із виключенням партнерів за УВТ із-під дії глобальних захисних заходів, досліджуються у працях Д. Ана, Я. Воутерса, Д. Ганца, Й.-Ш. Лі, М. Мацушіти, Ю. Поувеліна, Т. Пруса, Р. Те та ін. Незважаючи на широке обговорення цієї теми зарубіжними правниками, у вітчизняній юридичній науці відсутні праці із вказаної проблематики.

**Метою статті** є дослідити практику включення членами СОТ, зокрема й Україною, до УВТ положень, які передбачають непоширення глобальних захисних заходів на партнерів за УВТ, і відповідність таких положень нормам угод СОТ, проаналізувати застосування Україною цих норм УВТ та розробити пропозиції щодо удосконалення практики проведення спеціальних розслідувань.

**Викладення основного матеріалу.** Згідно зі статтею 2.2 УЗЗ захисні заходи повинні застосовуватися до товару, що імпортується, незалежно від його джерела [1, с. 275].

Разом із тим згідно із статтею XXIV ГАТТ-1994 члени СОТ мають право укладати УВТ за виконання певних умов, до яких належить і передбачене статтею XXIV:8(b) ГАТТ-1994 скасування «інших обмежень торгівлі (за винятком, за необхідності, тих, які дозволені за статтями XI, XII, XIII, XIV, XV і XX)» стосовно суттєвої частки торгівлі між сторонами УВТ [1, с. 460]. Примітно те, що до переліку винятків не входять статті VI, XVIII:B, XIX і XXI ГАТТ-1994, які передбачають право застосовувати торговельні обмеження.

За відсутності визначення терміну «інші обмеження торгівлі» на сьогодні немає консенсусу стосовно того, що саме охоплює це поняття і чи є перелік винятків, який міститься у дужках у статті XXIV:8(b) ГАТТ-1994 вичерпним чи ілюстративним. Ці питання є актуальними й у контексті застосування захисних заходів, оскільки стаття XIX ГАТТ-1994 не входить до згаданого переліку.

Серед членів СОТ існує три різні і взаємовиключні точки зору з цього питання: 1) застосування захисних заходів до сторін РТУ є забороненим, оскільки перелік є вичерпним; 2) заходи повинні застосовува-

тися на недискримінаційній основі, оскільки перелік є ілюстративним; 3) застосування заходів до сторін РТУ є дозволеним в окремих випадках, оскільки сторони РТУ мають право визначити свої права та зобов'язання за угодами [2, с. 22–24].

Незважаючи на неоднозначне ставлення до РТУ у контексті подальшого розвитку багатосторонньої системи СОТ, кількість РТУ за участю членів СОТ постійно зростає і станом на 01.02.2016 становила 267 чинних угод [3].

Згідно із результатами дослідження норм щодо застосування захисних заходів у 232 РТУ понад чверть угод передбачають виключення партнерів з-під дії глобальних заходів: 34 РТУ містять зобов'язання не поширювати заходи на партнерів, а 26 угод передбачають можливість такого непоширення [4, с. 9].

Щоправда 117 РТУ взагалі не містять посилання на глобальні захисні заходи, а у 53 РТУ зазначається, що сторони зберігають свої права за статтею XIX ГАТТ-1994 та УЗЗ [4, с. 9]. До угод, які не містять посилання на глобальні заходи, належать РТУ, укладені між державами Африки, Туреччиною, а також більшість угод ЄАВТ та близько половини угод ЄС, а до РТУ, які передбачають збереження прав за статтею XIX ГАТТ-1994 і УЗЗ, зокрема, належать УВТ Австралії, Індії, КНР, Туреччини, США, Чилі та АСЕАН [4, с. 6].

Примітно те, що за часів ГАТТ лідерами за кількістю застосованих заходів були Австралія, ЄС, Канада та США, а наразі такими лідерами є Індія, Індонезія та Туреччина [5]. Станом на 25.10.2015 лише 20 членів СОТ, зокрема й 5 членів АСЕАН, 5 держав Африки, Індія, Туреччина, Чилі, проводили захисні розслідування та/або застосовували заходи [6, с. 12–15].

Таким чином, можна дійти висновку, що УВТ членів СОТ, які активно вдавалися та/або продовжують вдаватися до застосування захисних заходів, як правило, не передбачають виключення сторін таких угод із-під дії заходів.

Слід зазначити, що на сьогодні із 16 чинних УВТ України<sup>3</sup> у торгівлі між сторонами застосовуються норми 10 УВТ, оскільки у відносинах із сторонами УВТ СНД від 18.10.2011 діє остання, а не двосторонні угоди. При цьому три із чотирьох УВТ, укладених останнім часом, передбачають непоширення захисних заходів на партнерів. Так, згідно із статтею 2.15 УВТ між Україною та ЄАВТ сторона повинна виключити з-під дії заходу імпорту з іншої сторони, якщо він не є суттєвою причиною заповдіння серйозної шкоди або загрози її заповдіння [7]. У статті 20 УВТ між Україною та Чорногорією зазначається, що до імпорту товарів, що походять із сторони УВТ, який не завдає або не загрожує завдати серйозної

<sup>1</sup> Загальноприйнятий у СОТ термін «регіональна торговельна угода» (РТУ), що включає УВТ, митні союзи та угоди з обмеженим охопленням, міститься у цій статті, якщо він вживається в документах СОТ та/або авторами.

<sup>2</sup> Поряд із терміном «захисні заходи» у цій статті використовується термін «глобальні захисні заходи», що вживається в УВТ, які, як правило, передбачають також застосування «двосторонніх захисних заходів» винятково до товарів походженням із сторін. У Законі України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» вживається термін «спеціальні заходи».

<sup>3</sup> Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, ЄАВТ, ЄС, Казахстан, Киргизстан, Македонія, Молдова, РФ (денонсовано РФ), Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, Чорногорія, УВТ СНД (Білорусь, Вірменія, Молдова, Казахстан, Киргизстан, РФ і Україна; призупинено РФ стосовно України), УВТ ГУУАМ.

шкоди, заходи не застосовуються [8]. Статтею 8 УВТ СНД передбачено виключення з-під дії заходів товару, що походить із сторони, якщо його імпорт не завдав шкоди та/або не створив загрози її завдання [9].

Характерно те, що держави ЄАВТ і Чорногорія не застосовують захисні заходи [5] і, відповідно, згадані норми є фактично односторонніми зобов'язаннями України, а п'ять із шести інших сторін УВТ СНД на сьогодні є членами Митного союзу – Євразійського економічного союзу (ЄАЕС).

Із змісту норм цих УВТ можна дійти висновку, що ними передбачено саме зобов'язання (а не можливість) не поширювати заходи на партнерів, тобто за наявності умов, передбачених цими угодами, застосування Україною заходів до інших сторін УВТ вважатиметься порушенням міжнародного зобов'язання. Таким чином, виконання Україною зобов'язань за УВТ може мати наслідком недотримання зобов'язань за статтею 2.2 УЗЗ.

У рамках СОТ очевидна невідповідність виключення партнерів за УВТ з-під дії заходів статті 2.2 УЗЗ була предметом розгляду у справах «Аргентина – Взуття»,<sup>4</sup> «США – Пшенична клейковина», «США – Трубопровідні труби» та «США – Захисні заходи щодо сталі». У всіх цих справах Апеляційний орган (далі – АО) прийняв рішення про недотримання відповідачем вимоги паралелізму, яка полягає у відповідності обсягу імпорту, врахованого під час встановлення шкоди згідно із статтями 2.1 та 4.2 УЗЗ, обсягу імпорту, на який поширюється застосування заходу, передбачене статтею 2.2 УЗЗ.

Слід зазначити, що стаття 2.1 УЗЗ встановлює умови для застосування заходів, а саме: наявність зростання імпорту і серйозної шкоди або загрози її заподіяння, спричинені цим імпортом, а стаття 4.2 передбачає, що під час встановлення шкоди або її загрози необхідно оцінити всі релевантні фактори, які впливають на стан національного виробника, і не вважати шкоду, заподіяну іншими факторами, такою, що завдана зростанням імпорту [1, с. 275–277].

Визначаючи відсутність слова «паралелізм» у тексті УЗЗ, АО зазначає, що вимога «паралелізму» існує з огляду на «паралельні» формулювання, які вживаються у пунктах 1 і 2 статті 2 УЗЗ, а саме: «товар імпортується» і «товар, що імпортується» [10, с. 143].

Характерно те, що згадані справи стосувалися лише випадків, коли член СОТ враховував імпорт з усіх джерел під час захисного розслідування, зокрема й встановлення шкоди, але потім не поширював заходи на партнерів за УВТ.

Деякі правники доволі критично ставляться до вимоги паралелізму, небезпідставно вважаючи, що це правило ставить під сумнів зобов'язання щодо недискримінаційного застосування захисних заходів.

Так, Й.-Ш. Лі зазначає, що згідно із цією вимогою наявність УВТ не є обов'язковою передумовою для правомірного запровадження вибіркового заходів, проте непоширення заходу на країну, яка не є сто-

роною УВТ, ймовірно порушуватиме вимогу паралелізму за відсутності виправдання, яке забезпечує стаття XXIV ГАТТ-1994. Він вважає, що можливість вибіркового застосування заходів до імпорту із декількох країн без будь-якого обґрунтування суттєво підриває домовленість щодо недискримінаційного застосування [11, с. 90].

Д. Ан також підкреслює, що «доктрина паралелізму» може створити небезпечну лазівку для ухилення від виконання зобов'язання щодо недискримінаційного застосування захисних заходів, оскільки за цим правилом член СОТ може виключити будь-яку країну із-під дії свого заходу, виконавши вимогу щодо відповідності між обсягами товарів, які є об'єктом розслідування і тими, які є об'єктом застосування заходу [12, с. 20].

Ю. Поувелін називає вимогу паралелізму «зайвим ускладненням» і вважає, що від неї слід відмовитися, оскільки вона лише ускладнює проблему вибіркового застосування заходів. Він наголошує, що ця вимога породжує колізію правових норм, тому що у разі врахування імпорту тільки з окремих джерел під час розслідування, зокрема й встановлення шкоди, паралелізм вимагає застосування заходу лише до імпорту із цих джерел, а стаття 2.2 УЗЗ забороняє дискримінаційне застосування заходів [13, с. 123–124, с. 140].

Я. Воутерс, однак, підкреслює, що принцип паралелізму в усіх справах був чітко прив'язаний до конкретного випадку – непоширення заходів на партнерів за РТУ, і було б некоректним стверджувати, що АО припускав, що будь-яка країна може запроваджувати захисні заходи на вибірковій основі за умови існування паралелізму між імпортом, дослідженим під час розслідування, і імпортом, до якого застосовується захід [14, с. 358].

Примітно те, що до цього часу АО уникав розгляду питання щодо того, чи виправдовує стаття XXIV ГАТТ-1994 непоширення заходів на партнерів за УВТ. Ю. Поувелін вважає, що сама поява вимоги паралелізму може пояснюватися лише бажанням ухилитися від розв'язання дотепер невирішеного питання – чи стаття XXIV ГАТТ-1994 виправдовує дискримінаційні заходи [13, с. 121].

Слід зазначити, що в окремих справах відповідачі обґрунтовували непоширення заходів на деякі країни саме нормами статті XXIV:8 ГАТТ-1994.

Так, під час розгляду Групою експертів справи «Аргентина – Взуття» Аргентина стверджувала, що вона не могла запроваджувати заходи щодо імпорту з країн МЕРКОСУР, оскільки це не відповідає нормам статті XXIV:8 ГАТТ-1994 [15, с. 35], проте АО не прийняв жодного рішення щодо можливості непоширення членом Митного союзу заходу на інших членів такого союзу, посилаючись на те, що це питання не порушувалося в апеляції [16, с. 40].

У справі «США – Пшенична клейковина» АО погодився із групою експертів, що питання можливос-

<sup>4</sup> Звіти груп експертів і АО в усіх справах, на які є посилання у цій статті, розміщено у відкритому доступі на офіційному сайті СОТ: [https://www.wto.org/english/tratop\\_e/dispu\\_e/dispu\\_e.htm](https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_e.htm).

ті непоширення захисного заходу на імпорту із країн-партнерів за УВТ не порушувалося у цій справі [17, с. 34].

Натомість у справі «США – Трубопровідні труби» група експертів дійшла висновку, що США мали право обґрунтувати непоширення заходу на Канаду і Мексику нормами статті XXIV ГАТТ-1994 [18, с. 97] і не задовольнила скаргу позивача у частині, що стосувалася порушення США статей 2 і 4 УЗЗ шляхом виключення цих країн із-під дії заходу [18, с. 136–137].

АО не підтримав ці висновки групи експертів, визнавши їх такими, що не мають юридичної сили [19, с. 65], і зазначив, що він не виносить жодного рішення стосовно того, чи стаття XXIV ГАТТ-1994 дозволяє не поширювати захід на імпорту із партнера за УВТ, відступаючи від статті 2.2 УЗЗ [19, с. 64].

На думку АО, питання щодо того, чи стаття XXIV ГАТТ-1994 є винятком із зобов'язань за статтею 2.2 УЗЗ є релевантним лише у двох випадках: 1) коли імпорту, на який не поширюється захід, не був врахований під час встановлення шкоди та 2) коли імпорту, на який не поширюється захід, враховано під час встановлення шкоди, і компетентний орган також встановив у явний спосіб, що імпорту із джерел поза межами зони вільної торгівлі сам по собі задовольняє умови для застосування заходу, зазначені у статтях 2.1 і 4.2 УЗЗ. Проте жоден із двох можливих випадків не стосувався обставин цієї справи [19, с. 64].

Вбачається за доцільно детальніше розглянути висновки АО у справі «США – Захисні заходи щодо сталі», в якій АО фактично узагальнює свою правозастосовну практику щодо вимоги паралелізму.

Предметом розгляду у цій справі були заходи, які США не поширили на чотирьох партнерів за УВТ, хоча їхній імпорту було враховано під час розслідування. При цьому, зробивши загальний висновок про наявність шкоди, завданої зростанням імпорту із усіх джерел, компетентний орган США потім зробив ще два окремих висновки про те, що виключення імпорту із Канади і Мексики та із Ізраїлю та Йорданії не змінило б згаданого загального висновку.

АО зазначив, що коли під час розслідування враховується імпорту із усіх джерел, зокрема й із партнерів за УВТ, імпорту із цих партнерів не може бути потім виключений із-під дії заходу без здійснення будь-якого подальшого аналізу, оскільки виникає різниця між обсягом імпорту, охопленим розслідуванням, і обсягом імпорту, на який поширюється захід [10, с. 144].

Ця різниця може бути виправданою, тільки якщо встановлено в явний спосіб, що імпорту із джерел, на які поширюється захід, сам по собі задовольняє вимоги для застосування заходу, зазначені у статтях 2.1 та 4.2 УЗЗ [10, с. 144, с. 146–147]. При цьому «встановити у явний спосіб» означає, що компетентний орган повинен надати «обґрунтоване і належне пояснення того, яким чином факти підтверджують його висновок» [10, с. 144–145].

Згідно із статтею 4.2(b) УЗЗ висновок про те, що зростання імпорту заподіяло або загрожує заподіяти

шкоду, може бути зроблений тільки якщо розслідування продемонструвало наявність причинно-наслідкового зв'язку між зростанням імпорту і шкодою або її загрозою, а останнім реченням цієї статті передбачено, що коли фактори інші, ніж імпорту, що зріс, заподіюють шкоду, остання не повинна вважатися такою, що завдана імпортом, що зріс [10, с. 147].

Таким чином, під словосполученням «імпорту, що зріс» у статтях 4.2(a) і 4.2(b) УЗЗ повинен розумітися імпорту, зазначений у статті 2.1, тобто: імпорту, на який поширюється захисний захід. Відповідно, «імпорту, виключений із-під дії захисного заходу, повинен розглядатися як фактор, «інший, ніж імпорту, що зріс» у розумінні статті 4.2(b)». Імовірна шкода, яка може бути завдана імпортом, виключеним з-під дії заходу, не повинна вважатися шкодою, заподіяною імпортом, до якого застосовується захисний захід [10, с. 147].

АО вважає, що вимогу УЗЗ встановити у явний спосіб, що імпорту, який підпадає під дію заходу, сам по собі задовольняє умови для застосування заходу, не можна виконати, зробивши низку окремих і часткових висновків. На думку АО, якби це було дозволено, висновок про застосування заходу міг би легко бути підданий «математичній маніпуляції» [10, с. 153–154]. У контексті посилання США на незначні обсяги імпорту із окремих країн, виключених з-під дії заходів, АО зазначив, що УЗЗ не передбачає особливого застосування вимоги паралелізму, виходячи із обсягів імпорту [10, с. 156].

Відповідно, АО дійшов висновку про те, що компетентний орган США не виконав вимогу паралелізму, оскільки він не дослідив імпорту, на який не поширювався захід, як «інший фактор» під час розслідування, і не зробив єдиний спільний висновок про те, що імпорту із джерел інших, ніж партнери за УВТ, сам по собі задовольняє умови для застосування заходу [10, с. 149, с. 154].

Загалом можна погодитися із Й.-Ш. Лі, що рішення АО щодо паралелізму накладають «значний аналітичний тягар» на члена СОТ, що застосовує захід, з-під дії якого виключається імпорту із окремих джерел [14, с. 90].

Зрештою, залишається відкритим питання щодо того, чи член СОТ може враховувати під час розслідування лише імпорту із джерел інших, ніж партнери за УВТ, а у разі висновку про наявність зростання імпорту, шкоди і причинно-наслідкового зв'язку – застосовувати захід тільки до імпорту товарів, який був об'єктом розслідування, тобто: до товарів із країн, які не є партнерами за УВТ.

На думку Я. Воутерса, було б резонним стверджувати, що у разі неврахування імпорту із партнера за РТУ під час розслідування, такий імпорту може виключатися з-під дії заходу, оскільки у справах «США – Пшенична клейковина», «США – Трубопровідні труби» та «США – Захисні заходи щодо сталі» АО досліджував питання надання відповідачем пояснення того, що імпорту із джерел інших, ніж партнери за РТУ, завдав шкоду [16, с. 358].

Д. Ганц зазначає, що зважаючи на згадані висновки АО, для органу, що проводить розслідування,

«найрозсудливішим підходом» є із самого початку виключити обсяги імпорту із партнерів за РТУ із обсягів імпорту, які використовуються як основа для встановлення серйозної шкоди [21, с. 260].

Й.-Ш. Лі припускає, що рішення АО у справі «США – Захисні заходи щодо сталі» може вказувати на те, що виключення імпорту із певних країн з-під дії заходу є дозволенним за умови виконання вимоги паралелізму. Крім цього, йому видається коректним аналіз групою експертів статті XXIV ГАТТ-1994 у справі «США – Трубопровідні труби» [14, с. 90], за результатами якого група експертів дійшла висновку, що стаття XXIV є правовою підставою для виключення партнерів за УВТ з-під дії заходів.

На думку Ю. Поувеліна, стаття XXIV ГАТТ-1994 виправдовує недотримання як норм статті XIX ГАТТ-1994, так і УЗЗ [13, с. 128-129, 141]. Він також вважає, що з огляду на норми статті XIX ГАТТ-1994 член СОТ повинен виключати імпорт із партнерів за УВТ під час встановлення шкоди [13, с. 140]. За цією статтею член СОТ може запровадити захід, якщо зростання імпорту, що заподіяло шкоду, мало місце «в результаті... впливу зобов'язань, взятих на себе стороною за цією Угодою» (тобто за ГАТТ), «зокрема й тарифних поступок» [1, с. 454]. Відповідно, на думку Ю. Поувеліна, зростання імпорту із країн-партнерів за РТУ не може враховуватися під час встановлення шкоди, оскільки воно спричинено зобов'язаннями за РТУ, а не за ГАТТ-1994 [13, с. 114, 140].

Вбачається за доцільне також розглянути практику застосування Україною та іншими країнами норм УВТ, які передбачають непоширення заходів на партнерів. Аналіз нотифікацій<sup>5</sup> показав, що після набрання чинності такими УВТ Україна порушила 2 спеціальних розслідування, провела один перегляд і продовжила строк застосування заходу та запровадила 2 нових заходи.

Дотепер лише за результатами розслідування щодо імпорту посуду та приборів столових або кухонних із фарфору (період розслідування – 01.04.2010-31.03.2013) Україна, посилаючись на статтю XXIV:8 ГАТТ-1994, не поширила заходи на імпорт із сторін УВТ СНД, крім Білорусі та держав ЄАВТ, оскільки їхній імпорт не заподіяв шкоди та/або не загрожував її заподіянням. При цьому зазначається, що імпорту із цих країн становив 0,1% від загального імпорту у третьому періоді (II квартал 2012 року – I квартал 2013 року) і не міг вплинути на висновки щодо факту зростання імпорту, який заподіяв шкоду. Примітно те, що наводиться частка імпорту лише за третій період.

Як зазначалося, згідно із висновками АО імпорт, виключений із-під дії заходу, повинен розглядатися, як «інший фактор» під час проведення розслідування, проте серед інших факторів, досліджених у рамках цього розслідування, згадуються лише експортноорієнтована політика національного виробника та умови здійснення експорту, обсяги контрабанд-

ної продукції та збільшення собівартості продукції. Варто також нагадати, що за висновком АО незначні обсяги імпорту не виправдовують недотримання вимоги паралелізму.

Таким чином, вказане дозволяє поставити під сумнів врахування висновків АО під час проведення цього розслідування.

Характерно те, що незважаючи на відповідні норми УВТ, захід було поширено на Чорногорію. Крім того, з-під дії заходу не було виключено Білорусь, яка увійшла до п'ятірки найбільших постачальників товару із часткою 0,5% у загальному імпорті порівняно із 94,19%, які припадали на КНР.

Слід зазначити, що у 2013 році Митний союз (ЄАЕС) також запровадив заходи щодо імпорту посуду столового і кухонного із фарфору, основними постачальниками якого були КНР (83%) і Україна (5,6%). При цьому частка України у загальному імпорті скоротилася із 8,1% у 2009 році до 4,9% у I півріччі 2012 року, а частка КНР у цей період зросла із 75,3% до 85,1%.

Крім того, у 2013 році Митним союзом було запроваджено заходи щодо імпорту зернозбиральних комбайнів і модулів. Україну, яка не належала до основних постачальників товару, не було виключено із-під дії заходів, що може пояснюватися тим, що розслідування було порушено (06.07.2012) до набрання чинності УВТ СНД (20.09.2012). У цьому контексті варто звернути увагу на те, що за результатами розслідування, порушеного 28.06.2001, США не поширили заходи на Йорданію, хоча відповідна УВТ набрала чинності лише 17.12.2001.

Окремо вбачається за доцільне зазначити, що після приєднання Вірменії та Киргизстану до ЄАЕС його заходи застосовуються також і на їхній території, що, відповідно, погіршило доступ українських товарів на ринки ще двох країн.

Заходи, запроваджені Україною та ЄАЕС щодо імпорту посуду із фарфору, мають низку спільних рис: в обох випадках лівова частка імпорту припадала на КНР (94,19% та 83%), а заходи було поширено на партнерів за УВТ із доволі незначними частками у загальному імпорті (Білорусь – 0,5% і Україна – 5,6%).

Загалом доцільність проведення захисного розслідування та запровадження за його результатами заходів, коли 85–95% від загального імпорту товару припадає на країну, яка є основним об'єктом антидемпінгових і компенсаційних заходів у світі, видається сумнівною з огляду й на зобов'язання за статтею 8 УЗЗ щодо надання торговельної компенсації країнам-експортерам [1, с. 279]. Слід зазначити, що у 2013 році ЄС запровадив антидемпінгові заходи щодо імпорту посуду столового і кухонного із фарфору та із кераміки походженням із КНР, частка якої становила 84,5% від загального імпорту.

Разом із тим поширення заходів на Білорусь і Україну відповідає нормам статті 8 УВТ СНД, згідно

<sup>5</sup> Усі нотифікації, які члени СОТ зобов'язані подавати за статтею 12 УЗЗ, розміщено у відкритому доступі на офіційному сайті СОТ: [https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE\\_Browse/FE\\_B\\_009.aspx?TopLevel=7326#/](https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Browse/FE_B_009.aspx?TopLevel=7326#/).

із якою імпорт із країни-партнера вважається таким, що не завдає шкоди та/або не загрожує її завдати, якщо ця країна не входить до п'яти основних постачальників товару за останні 3 роки за одночасного дотримання двох умов: 1) за останні 3 роки імпорт з цієї країни скорочувався або зростав у менших обсягах порівняно з імпортом з інших країн та 2) рівень цін імпорту товарів із такої сторони дорівнює або вищий за рівень цін національного виробника на внутрішньому ринку країни-імпортера [9].

У контексті заподіяння серйозної шкоди незанима обсягами імпорту вважається за доцільне звернути увагу на норми окремих угод СОТ та умови для непоширення заходів на партнерів, передбачені в УВТ інших членів СОТ.

Так, статтею 9.1 УЗЗ передбачено незастосування заходів до імпорту із країни-члена, що розвивається, якщо її частка не перевищує 3% від загального імпорту за умови, що обсяг імпорту із таких країн із часткою менше 3% сукупно становить не більше 9% від загального імпорту товару [1, с. 279–280]. АО називає ці обсяги імпорту «*de minimis*», тобто незначними [19, с. 40–45], а Ф. П'єрола зазначає, що логічним обґрунтуванням цієї норми є те, що імпорт, який не перевищує згадані рівні, не може заподіяти серйозної шкоди [21, с. 287].

Згідно із статтею 5.8 Угоди про застосування статті VI ГАТТ-1994 антидемпінгове розслідування повинно бути негайно припинено, якщо обсяг демпінгового імпорту є «незначним», а саме: якщо такий імпорт із окремої країни становить менше 3% від загального імпорту товару, а сукупний імпорт із країн із часткою менше 3% не перевищує 7% від загального імпорту [1, с. 155].

Стаття 11.9 Угоди про субсидії та компенсаційні заходи передбачає негайне припинення антисубсидійного розслідування, якщо обсяг субсидованого імпорту є незначним, але не надає визначення «незначного» імпорту [1, с. 245]. Разом із тим згідно із статтею 27.10 цієї Угоди розслідування щодо товару, який походить із члена, що розвивається, повинно бути припинено, щойно встановлено, що обсяг субсидованого імпорту становить менше 4% від загального імпорту, а сукупний імпорт із таких членів із часткою менше 4% не перевищує 9% від загального імпорту товару [1, с. 262–263].

Згідно із згаданим дослідженням щодо застосування захисних заходів у РТУ у 20 із 26 угод, які передбачають можливість виключення імпорту із країни-партнера із-під дії заходів, умовою для виключення є, «якщо такий імпорт не є суттєвою причиною серйозної шкоди або загрози її заподіяння». При цьому дві РТУ встановлюють конкретні порогові рівні для непоширення заходів: «менше 5%» і «не більше 7%» від загального імпорту товару [4, с. 7].

22 із 34 угод, які містять зобов'язання не поширювати заходи на партнерів, передбачають, що сторона виключається з-під дії заходів, якщо її імпорт «не становить суттєвої частки загального імпорту» і «не сприяє істотною мірою спричиненню серйозної шкоди або її загрози». До цих РТУ належить і

Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА) [4, с. 7]. У 14 РТУ, зокрема й НАФТА, «суттєва частка» визначається як приналежність до «п'яти основних постачальників» протягом останнього трирічного періоду, а ще у двох РТУ – до «трьох основних постачальників» [4, с. 8].

Видається, що умови для непоширення захисних заходів, передбачені УВТ СНД, є подібними до тих, що містяться в РТУ інших членів СОТ, проте незначні нюанси у формулюванні впливають на зміст норм і їх застосування.

Так, за статтею 802 НАФТА імпорт не повинен «зазвичай» вважатися таким, що становить «суттєву частку», якщо сторона не належить до п'яти основних постачальників товару протягом останнього трирічного періоду. Крім цього, імпорт із сторони «зазвичай» не повинен вважатися таким, що «сприяє істотною мірою», якщо темпи його зростання із такої сторони протягом періоду, у якому відбулося зростання імпорту, що заподіяв шкоду, є значно нижчими, ніж темпи зростання загального імпорту за той самий період [22, с. 388].

Згідно із цими нормами США не поширили заходи щодо імпорту пшеничної клейковини на Канаду, яка була третім основним постачальником товару із часткою 10,2%. У рамках розслідування було встановлено, що імпорт із Канади становив «суттєву частку», проте не «сприяв істотною мірою» спричиненню шкоди, оскільки він істотно скоротився протягом дослідженого періоду на фоні зростання загального імпорту. Із-під дії заходів було виключено також Мексику, імпорт з якої був відсутній [22, с. 46–47].

За результатами захисного розслідування щодо імпорту трубопровідних труб США виключили з-під дії заходу Мексику, другого найбільшого постачальника товару, оскільки середня ціна імпорту із Мексики перевищувала цей показник загального імпорту, а обсяги імпорту із цієї країни скоротилися протягом періоду розслідування [18, с. 99].

Варто також зазначити, що Аргентина не поширила свої заходи щодо імпорту взуття на членів МЕРКОСУР, частка яких у загальному імпорті зросла із 21,4% у 1991 році до 33,1% у 1995 році [15, с. 200].

Крім того, у справі «Аргентина – Взуття» група експертів погодилася з Аргентиною, що імпорт за режимом виробничої спеціалізації, досліджений як інший фактор під час розслідування і обсяг якого не перевищував 10% від загального імпорту, був незначним і не міг завдати шкоди. Вона зазначила, що «невеликі обсяги імпорту за цією програмою підтверджують висновок Аргентини щодо їхньої незначності як потенційної причини шкоди» [15, с. 200].

Хоча, на думку А. П'єроли, цей висновок є спірним, оскільки УЗЗ не передбачено будь-якого порогового рівня *de minimis* для аналізу факторів інших, ніж зростання імпорту [21, с. 249], група експертів фактично визнала, що імпорт, обсяг якого не перевищує 10%, не може заподіяти серйозної шкоди.

Таким чином, хоча у всіх згаданих справах непоширення заходів на товари походженням із країн-партнерів за УВТ було визнано таким, що не від-

повідает нормам УЗЗ, це було зроблено зважаючи на недотримання вимоги паралелізму, а не з огляду на обсяги імпорту із цих країн. Зрештою, підставою для запровадження захисного заходу є зростання імпорту, що заподіяв шкоду, а не його обсяги, зокрема й із певних країн.

**Висновки.** За результатами дослідження можна дійти висновку щодо необхідності врахування Україною тлумачень Апеляційного органу СОТ під час проведення спеціальних розслідувань, а саме: досліджувати обсяги імпорту із сторін УВТ, які ви-

ключатимуться із-під дії заходів, як фактор інший, ніж зростання імпорту, та встановлювати, що імпорт із джерел інших, ніж партнери за УВТ, сам по собі задовольняє умови для застосування заходу.

Крім цього, вбачається за доцільне здійснювати ретельне вивчення необхідності включення до УВТ положень, які передбачають непоширення глобальних захисних заходів на товари походженням із сторін таких угод, а також приділяти особливу увагу формулюванню умов, за яких сторона може бути включена з-під дії захисного заходу.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The Results of the Uruguay Round of the Multilateral Trade Negotiations: The Legal Texts / WTO Secretariat. – Geneva: WTO Publications, 2002. – 492 p.
2. Synopsis of «Systemic» Issues Related to Regional Trade Agreements: Note by Secretariat (документ WT/REG/W/37 від 02.03.2000). – 38 p.
3. Regional Trade Agreements Information System. – [Електронний ресурс] / WTO. – Режим доступу : <http://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx>.
4. Crawford J.-A. Mapping of Safeguard Provisions in Regional Trade Agreements / Jo-Ann Crawford, Jo McKeagg, Julia Tolstova. – Staff Working Paper ERSD-2013-10. – 45 p.
5. Statistics on Safeguard Measures. – [Електронний ресурс] / СОТ. – Режим доступу : [https://www.wto.org/english/tratop\\_e/safeg\\_e/safeg\\_e.htm#statistics](https://www.wto.org/english/tratop_e/safeg_e/safeg_e.htm#statistics).
6. Report (2015) of the Committee on Safeguards to the Council for Trade in Goods (документ G/L/1130-G/SG/141 від 28.10.2015). – 15 p.
7. Угода про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ. – [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : [http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/998\\_456](http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/998_456).
8. Угода про вільну торгівлю між урядом України та урядом Чорногорії. – [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : [http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/892\\_008](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/892_008).
9. Договір про зону вільної торгівлі. – [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997\\_n25](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_n25).
10. Report of Appellate Body, US – Steel Safeguards (документ WT/DS248/AB/R від 10.11.2003). – 170 p.
11. Lee Y. Test of Multilateralism in International Trade: U.S. Steel Safeguards / Y.S. Lee // *Northwestern Journal of International Law & Business* / – 2004. – Vol. 25, Issue 1. – P. 69–98.
12. Ahn D. Restructuring the WTO Safeguard System / Dukgeun Ahn // *The WTO Trade Remedy System: East Asian Perspective* / ed. by M. Matsushita, D. Ahn, T.-J. Chen. – London : Cameron May, 2006. – P. 11–31.
13. Pauwelyn J. The Puzzle of WTO Safeguards and Regional Trade Agreements / Joost Pauwelyn // *Journal of International Economic Law* / – 2004. – Vol. 7, № 1. – P. 109–142.
14. Wauters J. The Safeguards Agreement – An Overview / Jasper M. Wauters // *Law and Economics of Contingent Protection in International Trade* / ed. by K. W. Bagwell, G. A. Bermann, P. C. Mavroidis. – Cambridge : Cambridge University Press, 2009. – P. 334–366.
15. Report of Panel, Argentina – Footwear (документ WT/DS121/R від 25.06.1999). – 209 p.
16. Report of Appellate Body, Argentina – Footwear (документ WT/DS121/AB/R від 14.12.1999). – 55 p.
17. Report of Appellate Body, US – Wheat Gluten (документ WT/DS166/AB/R від 22.12.2000). – 61 p.
18. Report of the Panel, US – Line Pipe (документ WT/DS202/R від 29.10.2001). – 137 p.
19. Report of the Appellate Body, US – Line Pipe (документ WT/DS202/AB/R від 15.02.2002). – 85 p.
20. Gantz D. Regional Trade Agreements / David A. Gantz // *The Oxford Handbook of International Trade Law* / ed. by D. Bethlehem, D. McRae, R. Neufeld, I. Van Damme. – Oxford : Oxford University Press, 2009. – P. 237–265.
21. Piérola F. The Challenge of Safeguards in WTO / Fernando Piérola. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – 416 p.
22. Report of Panel, US – Wheat Gluten (документ WT/DS166/R від 31.07.2000). – 409 p.